

MİSTİK ERGİNLEME TÖRENLERİNİN GİZLİLİĞİ ÜZERİNE

Secret Initiation Rituals

Les rituels initiatiques secrets

Sema DEMİR*

ÖZET

Mistik erginleme törenleri pek çok kültürde gizli icra edilmektedir. Bu ritüellerdeki gizliliğin nedeni ve/veya amacı bu çalışmanın özünü oluşturmaktadır. Burada mistik erginleme törenlerinin gizliliği, mitin doğuşu ve farklı bilinç düzeylerine sahip insanların varoluşuyla ilişkilendirilecektir.

Anahtar Kelimeler

Mistik erginleme töreni, gizli, simge, düşünüş, farklı bilinç düzeyi

ABSTRACT

Mystic initiation rituals are performed secretly in many cultures. The goal of this paper is to reveal, the reason why these ritual should be performed hidden. Here, this secrecy will be related to the perception of the different levels of conscious and the creation of the myth.

Key Words

Mystical Initiation rituals, secrecy, symbol, levels of mind

Zerdüşt üzüldü ve gönlüne dedi ki:

“Beni anlamıyorlar, ben bu kulaklara göre ağız değilim.”

Nietzsche

Kadim dinler zamanından bu yana içsel büyümelerin gerçekleştiği ayinlerin yabancı gözlerden irak, kapalı kapılar ardında, karanlık, loş mekanlarda hatta rüyalarda gerçekleşmiş olması dikkat çekicidir. Bu gizem dolu yapı, törene katılanlarla katılmayanları birbirinden ayırır, farklı kılar. Törene katılmayanlar için icra da mekân da söz de bir muammadır. Esrarengizlik arz eden bu durumlar sıradan - ilerde söyleyeceğimiz şekliyle “düşmüş insan”- için anlaşıl mazdır. Hatta saçmadır, gerçek dışıdır.

İster ilkel dinlerde ister ilâhî dinlerde insanın bu dünyaya gelişi bir amaç içindir: öz olana ulaşmak, kendini gerçekleştirmek, sonsuz olana erişmek, içindeki gizli hazineyi ortaya çıkarmak,

erginlemek... Mitler bize insanoğlunun, istediği takdirde sınırlar perdesini aralayıp seçilmişler diyarına, ermişler makamına yükselebileceğini anlatır. Kozmosun yaratılışı ile asıl gerçekliğin çevresi kuşatılmış, öz olan gizlenmiştir. Çünkü, insanlık bir düşünüş neticesinde yerkürede yaşamaya başlamıştır. Tekrar ilksel kounuma gelebilmek için, yüksek gerçekliğin yansıması olarak tanımlanabilecek simge ve/veya simgeler, sırrını açmak üzere insanı beklemektedir. Simgesel olanı aşan insan, mutlak gerçekle karşılaşmış, bilinçdışına ait olan simgelerin anlamlarına vakıf olmuştur. Ne var ki, gizemlerin çözülüşü, bazıları için anlaşılır hale gelmesi toplumdaki denge durumunun bozulmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda, bilinç düzeyleri farklı iki grup ortaya çıkmıştır: Bir yanda tanrıların dilini bilenler ve öte yanda bunu bilmesi gerektiği halde bilmeyenler. Tanrıların dilini bilenler, “bilgi”nin

* Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Edebiyatı Doktora Öğrencisi

verdiği sorumluluk ve ağırlıkla kendilerine göre bir yol çizmek zorunda kalmışlardır. Bu yolun ilk aşaması bilginin ağırlığından dolayı kendini “ötekiler”den soyutlamak, diğer aşaması ise bilginin verdiği sorumlulukla onu ötekilere aktarmaktır. Gizlerin sırrına ermiş kişinin kendini soyutlamak zorunda oluşu da, bilgiyi paylaşma sorumluluğu da bizi, ayinlerin neden gizli olduğu konusunda düşünmeye sevk edecektir. Burada tartışılacak olan, tanrısal bilginin, ayinsel bir bütünlük içinde, diğerlerine aktarım sürecindeki gizliliğin önemi ve gerekliliğidir.

Mistik erginleme ritüelleri, adı “aday”, “sâlik”, “mürîr” veya “erginlenen” olsun, ritüellin bir parçası olan her varlık için kesinkes bir dönüşümün tetikleyicisi konumundadır. Dönüşümün ilâhi olana kavuşma, benzeme, yitirilen cennetin yeniden elde edilmesi, unutulmuş olan gerçeğin hatırlanması anlamlarına geldiği âşikârdır. Özel bir iletişim yolu olan bu ritüeller gizli olarak icra edilmektedir ve kendilerine has gizli bir sembol diline sahiptirler. Bu çalışmada, mistik erginleme ritüellerinin, mitlerinin simgeselliği mitlerin dolayısıyla evrenin doğuşuyla; ritüellerin gizli olarak icrası ise, farklı bilinç düzeyleri arasındaki anlayış, algılayış farkıyla izah olunacaktır.

Mitler¹ simgesel anlatımlardır. İfade edilmek istenenin doğrudan, somut olarak iletilmeyişi tamamen estetik kaygılara bağlamak konuyu biraz hafife almak demektir. Mitlerin simgesel değeri, onların doğuşlarıyla ilişkilendirilebilir. Eliade’ye göre mit, doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak insanın yücelmesini sağlar (*İmgeler ve Simgeler* 201). Mitlerin insanın yükselmesini, yücelmesini sağlayıcı olması akla birtakım soruları getirir. Yükselmek için düşmüş olmak gerekli midir? Alçakta olmayan yükselişi yaşayabilir mi? Alçak ya da yüksek kavramlarının anlamsal değerleri birbirlerine bağlıdır. Alçakta olmanın ne

olduğunu anlamak, yükseğe çıkmış olmanın anlamlandırabileceği bir durumdur. Bunun tersi de yüksekliğin kavranabilmesi için geçerlidir. Asıl konumuza dönecek olursak,, yücelmek isteyen birey düşme eylemini yaşamış, tanrıdan kopmuş ve cennetten kovulmuştur.

Tanrıdan ayrı olmayan ilk insan, bir anlamda “saf insan” cennette yaşamaktadır. Tanrıyla iletişimi kesintisizdir ve saf bir mutluluğa haizdir. İyi ya da kötü nedir bilmeden; sonsuzca yaşamaktadır. Tevrat’a göre, insan bilgi ağacının meyvelerini yediği an, ölümlü hâle gelmiş ve cennetten kovulmuştur (Cömert 90-91) Bu andan itibaren insan “kültür insanı”² hâline gelir. Artık kutsal olandan, yüksek bilinçten ya da bilinç dışından uzaktadır. Neyse ki cennetten kovulan insan, mitik bir ifadeyle kaybettiği cennete “merdiven, dağ, ağaç” gibi simgeler aracılığıyla yeniden ulaşabilecektir.

Aslında, “düşüş” telafisi olmayan bir durum değildir. İnsan gerek araçlar, gerekse kendi iradesi sayesinde tanrıyla arasındaki, kopmuş bağı tekrar kurabilir. İşte ritüeller ve mitler de özde, bu bağı yeniden kurma çabasıdır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta şudur: Mitler simgesel ifadelerdir ve tanrıyla ya da mutlak varlıkla kopuş anından sonra ortaya çıkmıştır. Bu düşüncüyü destekleyici fikirleri pek çok kültürün yaratılış mitlerinde buluruz: “Başlangıçta kaos vardı, her yer karanlıktı.” Hiçlik olgusu üzerine söylenecek çok söz varsa da üzerinde durduğumuz konu itibarıyla hiçlik olgusunun bir dogma mı, bilimsel bir gerçek mi olduğu üzerinde durulmayacaktır. Kozmogoniden önce var olan hiçlik tasavvuf geleneğinde Arap alfabesinin ikinci harfi olan “ba”nın altındaki nokta ile eşleştirilir³. Nokta, tüm boyutsal gelişmelerin başlangıcıdır, ancak bitmiş olanı da simgelemektedir. O halde nokta aynı zamanda tanrının da bir göstergesi olabilir. “Başlangıçta kaos vardı, her yer karanlıktı.” cümlesini “Başlan-

gıçta sadece yaratıcı güç vardı” şeklinde de düzenleyebiliriz. Başlangıçta da bitişte de var olmayan mit, yaşadığımız dünyanın da kendisidir. Çünkü mit sadece bu dünyaya ait olmalıdır. Mitsel anlamlar, simgeler okunaklı olduğu vakit kodları çözülmüş olacaktır. Böylece de simgesel olanın bir anlamı kalmayacaktır. Örneğin tasavvuf geleneğinde anlatılan menkabelerden biri ele aldığımız konuyu özetler niteliktedir. Pek çok evliya için söylenegelen efsaneyi bir cümleyle ifade etmek gerekirse şöyledir: Ermişlerin aslında ibadete ve dualara ihtiyacı yoktur. Bu cümle, erenlerin, ermişlerin, simgelerin anlamlarını çözümlerinin mite ihtiyacı yoktur, cümlesiyle özdeştir. Yaptığımız bu açıklamalar başlangıçta mite ihtiyaç duymayan ve sonda da mite ihtiyaç duymayacak olan dünyanın, insanın varlığını anlatabilmek içindir.

İlk felaket, Kitab-ı Mukaddes'teki ilk günah ya da Buryat anlatılarında olduğu gibi kötü ruhların yeryüzüne hastalık ve ölüm saçmaları veya gnostiklere göre elini eteğini dünyadan çekmiş olan tanrı edimidir. Floramo, *Gnostisizm Tarihi* adlı çalışmasında, tanrı genellikle hiçbir ilgisi olmadığı dünyadan ayrılınca dünya, Gnostiklerin kendilerini şeytanî yaratıklar olarak görmeye zorlandıklarını ifade eder(83). Buraya kadar ele alınanlar bize, fizik anlamında bir evrimden değil ama, psişik anlamda bir evrimden geçmiş olan insanı betimlemektedir. Bilakis insan bir dönüşüm geçirmişse de bu dönüşümü ilerleme ve /veya gelişme olarak görmek mümkün değildir. Bu dönüşüm bir gerileme, yoksunlaşma ve düşüştür. Kişi öz olandan çeşitli talihsizliklerin neticesinde ayrıldığında yani düşüşü yaşadığında yüksek bir mevkide olduğunu mitler vasıtasıyla anlamıştır. Şifrelerle donatılmış olan mitler kişinin benliğinde, ruhunda deşifre olduğunda ise, mitler işlevlerini yerine getirmiş sayılırlar.

Mit ve ritülerin varlığı kutsaldan ayrılma, cennetten kovulma, ölümlü du-

ruma gelme ile eş zamanlıdır. Peki mitin simgeselliği ile mistik erginleme törenlerinin gizliliği arasındaki ilişki nasıl açıklanabilir? Yazının başlangıcında da belirtildiği gibi mitik simgeleri çözülmüş olan erginleyenler ile henüz erginlememiş olanlar birbirlerini anlamaktan uzaklaşırlar. “Kültür insanı”, “saf insanı” anlayacak yetkinliğe ulaşmamıştır.

Mutlak ve sınırsız olandan ayrılma süreci insanı sınırlı bir bilinç düzeyine çekmiştir. Cennetten sonraki vatanımız akılcı olan bilincimiz için vazgeçilemez, eşsiz olarak görülse de “cennetten kovulmuş olduğunu hatırlayan bilinç” için bir mahkûmiyet, mahrumiyet mekânıdır. Değişik bilinç türlerine sahip olduğumuz psikolojik araştırmalar neticesinde kabul gören bir bilgidir. Wilcox, çok farklı deneyim çeşitlerinin tümünün “Değişik Bilinç Durumları” olarak değerlendirildiğini ifade eder. Değişik bilinç durumları, sıradan bilinçle edindiğimiz kavrayış ve deneyimden farklıdır. Bunlar, uykuyu, mistik hâlleri, meditasyonu, komaları, hafıza kaybını, trans hallerini, ayrıca organik hastahkların ve psikozun doğurduğu kimi durumları ve uyuşturucu kullanımının sonuçlarını kapsar. Birçok bilimsel mülahazalara rağmen değişik bilinç durumları hakkında çok fazla şey bilinmemektedir, çünkü dil onları tanımlaya yetersizdir(187).

Onları tanımlamada, anlamada yetersiz olan sıradan bilince rağmen, mitoloji ya da dinler tarihi değişik bilinç hallerini yaşayan insanların öyküleriyle dolup taşmaktadır. Plotinos, anlatıların ayrıntılarına girmeden psykheyi tanrıdan ayrılıp yere inen ve “düşüşü”, “sürgünü”, “kanatsızlığı” tanıyan insan ruhuyla bir tutar. Tanrıdan gelen ruhun, zorunlu olarak tanrıyı sevdiğini, aradığını ve eğer arınıp topraksı niteliklerinden ayrılırsa onunla bu dünyada birleşeceğini ifade etmektedir (*Mitolojiler Sözlüğü* 34).

Dünya, arayan insan için erginleme mekânıdır. Bilinç düzeyinden bilinçdışı-

na, fizik boyuttan metafizik boyuta, çizgisel zamandan döngüsel zamana, kozmostan kaosa geçiş yeridir. Floramo, tanrıların insanla ilişki kurmaya, planlarını onlara iletmeye ve kendi niyetleri konusunda onları bilgilendirmeye alışkın olduğunu; bütün antik dinlerin ise, benzer ya da farklı biçimlerde ilâhî dünya ile insan arasındaki vahiy olarak adlandırılabilen özel iletişime aşına olduğunu ifade eder(81). İki dünya arasındaki iletişimi kurabilmek kolay bir iş değildir. Çünkü sınırlı olan yanımız aklımız, bilincimiz, ölümlü tarafımız buna müdahale eder. *Dört Arketip* adlı eserinde Jung bu durumu şöyle anlatır:

“İnsan biri ölümlü, biri ölümsüz Di-oskuraos çiftidir. Dönüşüm sürecinin amacı, bu ikisini birbirine yakınlaştırmaktır. Fakat bilinç buna karşı çıkar. Çünkü öteki, yabancı ve tekensiz gelir. Çünkü kendi evimizin tek efendisi olmadığımız fikrine bir türlü alışamıyoruz. Daima yalnızca ben olmayı tercih ederiz. Oysa içimizdeki dost ya da düşmanla karşı karşıya gelmişizdir. Ve onun dost mu düşman mı olduğu bize bağlıdır. İç ses hakkındaki düşüncelerimiz iki uç arasında gelip gider. Ya tam bir saçmalık olduğunu düşünürüz ya da Tanrı'nın sesi. İç ses ile gerçek bir dialog kurulabilmesi için benin konuşma partnerinin varlığını kabul etmesi gerekir. Yalnızca bir tarafın konuşması sohbeti mümkün kılmaz. Dost kimilerine ise, İsa ya da Hızır olarak görünebilir. Bu durumda da dialog tek taraflıdır. İçsel bir ikili sohbet gerçekleşemez. Yanıt ötekinin eylemi yani dışsaldır. Simyacılar bunu maddenin dönüşümünde görüyorlardı. Yani onlar aradıkları dönüşümü dışarıda maddenin dönüşümünde görüyorlardı. Maddenin dönüşümü onlara şöyle haykırıyordu: “Dönüşüm benim”. Ama bazıları şunu bilecek kadar zeki-ydi: “bu benim dönüşümüm ama kişisel bir dönüşüm değil. İçimdeki ölümlünün ölümsüze dönüştüğü, benim ölümlü kabuğumdan kurtulup kendi yaşamına

doğduğu güneş arabasına binip belki de beni de yanına aldığı bir dönüşüm.” (65).

Zirveye ulaşmış, kendini gerçekleştirmiş kısaca erginlenmiş olanlarla; kendi içinden gelen sese kulaklarını tıkamış, tanrının kurmak istediği iletişime yüz çevirmiş ya da simgeyle geleni anlamlandıramamış olanlar birbirlerinden ayrılırlar. Eliade, erginlenen kişinin başında saf bir taçla “saf ve mübarek insanlara” katıldığını belirtir. Bir köşede balçık ve sis içinde üst üste yığılmış, ölüm korkusu ve öteki dünyanın mutluluğundan duydukları kuşku nedeniyle sefil bir hâlde bekleyen erginlenmemişleri seyrettiğini de ekler (*Dinsel İnançlar ve...363*). Örneğin bir Rig Veda ilâhisinde ise, adam haykırır: “Esrimenin sarhoşluğu içinde rüzgârların üstüne bindik. Siz ölümlüler bizim bedenimizden başka bir şey göremezsiniz. (*Dinsel İnançlar ve ...288*).” Demeter’e Homeros Övgüsünün yazarı da “Ne mutlu yeryüzünde yaşayan insanlardan bu mysteri-aları görmüş olanlara!” diye seslenir. “Ama erginlenmeyenler ve ritüele katılmayanlar, ölümden sonra orada, o karanlık yerlerde iyi şeylere sahip olmaya-caklar(*Dinsel İnançlar ve...358*). Eleusis gizemlerine katılan bir sâlikin ölümsüzlüğün kesinliği biçimindeki inayete ilgili sözleri konumuz açısından önem taşımaktadır.

“Dünya sakini olanlardan ne mutlu bunları görene!

Oysa kutsal fiillere katılmayanın,

Ölümün sisli karanlığında da kötü olacak yazgısı!”(*Dört Arketip* 49).

Kuran’da ise, “Yedi gök ile yer arasındaki her şey onu yüceltir, hiçbir şey olmasın ki onu övgüyle yüceltmesin. Ne var ki siz onların yüceltilmelerini anlayamazsınız.” ifadesi yer alır (17/İsrâ’,44).

Özbene ulaşmış olanların cephesinden ben sahiplerinin durumu yukarıda anlatıldığı gibi oldukça vahimdir. Bu karamsar tablo karşısında ermiş kişilerin takındığı tavır elbetteki sadece acıma,

hor görme değildir. Öyle olsaydı, gerek ilkel dinlerde, gerekse ilâhî dinlerde “mistik erginleme ritüellerine” rastlanılmazdı.⁴

Sıradan insanın, aşkın davranışlar sergileyen, olağanüstü yetilere sahip ermişlere karşı tavrını günümüz bilim adamlarının “şamana” bakış açılarıyla birlikte okumak mümkündür. Eliade’ye göre şaman, sihirbaz ve otacı kimliğinin dışında ve aslında bunlardan başka bir ruh güderdir. Mistik ya da rahiptir. Şaman seçilmiş kişidir. Esriyen herhangi bir kişiyi şaman saymak da doğru değildir. Çünkü şaman, özel bir esrime uzmanıdır. Bu nitelikleriyle şaman, topluluğun öteki üyelerinin ulaşamadığı kutsal alana ulaşabilen kişidir (*Şamanizm* 24-26). Deverux, şamanlarla ilgili olarak “Kanımca şamanın kafası biraz karışık-tır” diye yazar. Şamanların anormal olduğunu düşünür. Kızılderili toplumlarında yaptığı etnopsikiyatri incelemeleri sonucunda, birçok şamanın tuhaf davranışının ciddi bozukluğa işaret ettiğine dair veriler ortaya koyar (Deverux’tan aktaran Bock 342). Şamanın esrimeli hâlleri, çılgın nöbetleri, kendini ateşe atması, günlerce aç kalması, uzun bir zaman tek başına dağlarda veya ormanda yaşaması sıradan insan açısından bir psikolojik rahatsızlık olarak görülebilir yahut bu davranış biçimleri alışıldık hâle gelir. Neden var olduğu sorgulanmayan sıradan, gündelik yaşantılara dönüşebilir.

Mistik erginleme sürecini tamamlayan sâlik ile sadece fiziksel ölümün gerçekliğine inanan insan aynı yerküreyi paylaşırlar. Beden gözleriyle dünyayı algılayanlar ile, manevî gözleriyle gerçeği görenlerin baktıkları yer de gördükleri nesne de birbirinden farklıdır. Birbirlerinden son derece farklı düzeylerde algılamalara sahip bulunan grupların birbirlerini anlamaları belki de ilk bakışta mümkün değildir. Mistik erginleme ritüelleri dışında kalan pek çok ritüelin bir gösterim gibi algılandıkları, özel bir izle-

yici topluluğu önünde icra edildikleri dikkate alınmalıdır. Mistik erginleme ritüellerinde özellikle yabancıların, tarikat mensubu olmayanların bu törene dahil olması söz konusu bile değildir⁵. Kaldı ki bazı mistik erginleme törenlerinde ise, erginleyenden ve erginlenenden başka üçüncü bir şahsın törene dahil olması kabul edilemezdir.⁶ Umay tarafından dağa götürülen şaman adayı ile Umay arasında tam olarak neler geçtiğini bilmek neredeyse imkânsızdır. Çünkü, bir başkası bu dinî ayine katılamaz.

Bilinci, tasavvufî bir izahla tanrı ile kendisi arasındaki perdeyi aralamayı başaran ermiş kişiler, çok tanrılı dinlerde de ilâhî dinlerde de sıradan insanın bilincini harekete geçirmek, unuttuğu hakikati hatırlatmak, kişinin aslımı anlatmak ve nihayet onu doğru yola sevk etmek için kimi zaman görevlendirilirler. Tanrılar, tanrıçalar, peygamberler, azizler, erenler, şamanlar ölümlü insanın mistik anlamda erginlemesine yardımcıdırlar. Ancak çoğu zaman bu yardımcı kişiler, bilinçli zihin tarafından anlaşılabilir ya da yanlış anlaşılır. Böylece erginleme başarısızlığa uğrar. İfade etmek istediklerimizi daha açık kılabiliriz için farklı kültürlerden alınan üç mite kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Şamanların kökeniyle ilgili olarak anlatılan Buryat mitinde başlangıçta sadece batıda tanrılar ve doğuda kötü ruhlar vardır. Tanrılar insanı yaratır ve insan, kötü ruhlar yeryüzüne hastalık ve ölüm yayıncaya kadar mutlu yaşar. Tanrılar hastalık ve ölümle savaşmak üzere insanlara bir şaman armağan etmeye karar verirler ve kartalı gönderirler. Ama insanlar kartalın dilini anlamaz, alt tarafı kuş diye de ona güvenmezler. Kartal geri dönüp tanrıdan kendisine konuşma yetisi vermesini ya da insanlara bir Buryat şaman göndermesini ister. Tanrılar kartala, yeryüzünde rastlayacağı ilk kişiye Şamanlık yetisi vermesini buyurur, tekrar dünyaya gönderir. Kartal yere inince bir ağaç dibinde uyuyan

kadınla çiftleşir. Kadın bir oğlan doğurur ve bu çocuk ilk şaman olur (*Şamanizm* 95).

Katledilen tanrıyla ilgili olarak anlatılan bir Avustralya miti ise şöyledir: İnsan biçimli ama aynı zamanda balina olan dev Lumaluma, deniz kıyısından çıkagelir. Batıya yönelerek yolunun üstündeki bütün insanları yer. Geri kalanlar sayılarının neden azaldığını anlamak için gözetleme yaparlar. Bunun üzerine sahildeki karnı tıka basa dolu olan balınayı fark ederler. Balınaya mızraklarıyla saldırırlar ve karnını yarıp içinden iskeletleri çıkarırlar. Aslında dev insan biçimli balina insanları inisiyasyondan geçirmek için yutuyordu. İnsanlar bunu bilmedikleri için onu öldürürler. Lumaluma kendisini öldürmeden önce insanlara erginleme gizemlerini öğretir (*Mitlerin Özellikleri* 134).

Son olarak Demeter'e Homeros Övgüsü Eleusis Mysteria'larının temelini anlatır. Demeter'in kızı Kore (Persophone) Nysa Ovası'nda çiçek toplarken, Ölüler Ülkesinin Tanrısı Hades (Pluton) tarafından kaçırıldı. Demeter dokuz gün boyunca kızını aradı. Sonunda gerçeği öğrendi. Zeus kardeşi Hades'le Kore'yi evlendirme kararı almıştı. Demeter olanları duyunca Olimpos'a bir daha geri dönmedi. Yaşlı bir kadın görünümünde Eleusis'e yöneldi. Kraliçe Metaneira'nın son doğan bebeğine süt verme teklifini kabul etti. Demeter, Demophon'a meme vermedi. Bunun yerine onu ambrosia ile ovup gece olunca "bir ucu yanmış bir odun" gibi ateşin içine yerleştirdi. Çocuk giderek bir tanrıya benziyordu. Bir gece Metaneira oğlunun gözleri içinde olduğunu gördü ve dövünmeye başladı. Demeter, "Cahil, sağduyusuz insanlar, yazgımızdaki bahtı da bahtsızlığı da görmeyi bilmiyorsunuz!" diye haykırdı. Kendisi için "büyük bir tapınak ve hemen altına da bir sunak taşı yapılmasını istedi. Orada ritüellerini insanlara bizzat öğretecekti. Bir müddet sonra kızına kavuşan Demeter, Olimpos'a dön-

meden önce ritüellerini açıkladı ve mysteria'larını Triptolemos'a, Diokles'e, Eumolpes'e ve Keleos'a öğretti (*Dinsel İnançlar ve ...* 356).

Ele alman mit izlekleri konumuz itibarıyla değerlendirildiğinde iki önemli epizot üzerine kurulmuştur. Birincisi, "tanrı kayrasını anlayamayan insanın erginleme fırsatını kaçırmaması", ikincisi ise "erginleme ritüellerine ait olan gizemlerin insanlara öğretilmesi"dir.

Bunlardan ilki sırma erme ritüellerinin gizemli yapılarının anlamını aydınlatıcı niteliktedir. Demeter anlatısına göre insan cahildir. Hint felsefesi söz dağarında da "avidya" terimi "metafizik türde cehalet" anlamında kullanılmaktadır. Avidya sayesinde insanlar, sorumsuz bir var oluş içinde, davranışlarının sonuçlarını bilmeden yaşadıkları anlatılır. Vidya (irfan) sayesinde ise, insan bu cehennemi çemberden kurtulma olağanı bulabilirdi (*Dinsel İnançlar ve...* 293). Metafizik anlamda cahil olanların cehaletleri, erginlenecek adaylarının erginleme sürecini sekteye uğratacaktır. Ayrıca sözü edilen üç mitte de sırma ermişlerin "hâlleri"nin beşerî olanın algılamayacağı bir gerçeklik düzeyinde olduğu görülmektedir.

Başından beri birbirini anlamaktan uzak olarak gösterilen, ele alınan ve pek çok adla, ünvanla dile getirilen bilinç düzeyleri farklı olan insanlar, her an birbirlerini tanıma, birbirlerine yaklaşma şansına sahiptirler. Bu yol daima açıktır. Çünkü, ilksel ata mistik erginleme ritüellerinin gizemlerini öğreterek ölümlüler dünyasından ayrılmıştır.

Sonuç olarak, mistik erginleme törenlerinin gizliliği mitin doğuşu ve farklı bilinç düzeylerine sahip insanların varlıklarıyla ilişkilendirilmiştir. Evrendoğum, düşüşü hak etmiş olan insanın erginlemesi için gerçekleşmiştir. Evrendoğumla birlikte "kültür insanı" olan âdemoğlu tekrar "saf insan" olma fırsatını yakalayabilecektir. Mit, bu fırsatı elde etme araçlarından biridir. Mitin simge-

sel yapısı, miti anlamlandıran düşünce, okuyan göz, işiten kulakla ilgilidir. Simgelerin anlamları kişiye aşikar olunca kişi kültür insanı olma durumundan saf insan olma durumuna geçer. Başka bir deyişle bilinç düzeyinden bilindsiz düzeye yükselir. Bilinç gerçekliğini ve bilinçdışı gerçekliği aynı mekânda yaşamak mecburiyetinde olan insanların yaşadıkları toplumda alt üst olan denge durumu, yâni dengesizlik gizemler, simgeler, dolayısıyla ve elbette ki sırda erdirici ritüellerin kapalı kapılar ardında ve ölümlü gözlerden uzakta yapılması ile dengelenmiş görünmektedir. Gizli edimler, törenler gerçek bilgi sahiplerine serbest alan yaratmıştır.

NOTLAR

¹ Bu çalışmada mit ve ritüel kimi zaman birbirinin yeri tutacak şekilde kullanılmıştır.

² Tırnak işareti ile verilmiş olan kültür insan tabiri Eliade'ye aittir. Konuyla ilgili olarak künyesi tam olarak kaynakçada verilmiş olan Mitlerin Özellikleri'ne bakılabilir.

³ Kur'an- Kerim'in sırrı fatiha suresinde, faiha suresinin sırrı besmelede, besmelenin sırrı Ba harfinde ibda' ve derc olunmuştur. Konuyla ilgili ayrıntı bilgi Sunar, Cavit. *Melâmilik ve Bektaşilik*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi yayınları. Ankara:1975 s.26-27'de yer almaktadır.

⁴ Eliade'ye göre, erginleme kavramı, üç kategoride ele alınmaktadır. İlki ergenlik ritüelleri olarak bilinen çocukluktan yetişkinliğe atılan adımın sembolik yeniden üretimleridir. Diğer gizli bir topluluğa ya da kardeşlik birliğine girerken uygulanan ritüellerdir. Sonuncu kategoride ise, mistik erginleme ritüelleri vardır Daha fazla bilgi için bakınız kaynakçada künyesi tam olarak verilen *Rites and Symbols...*

⁵ Tarikat törenlerine tarikata mensup olanların alınmaması gerek Sünnî gerekse Alevî ayinleri için de geçerlidir. Konuyla ilgili olarak bakınız Eröz, Mehmet. *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul:1977.

⁶ Mistik erginleme törenlerine yabancı olanların girmesinin yasak olması ile ilgili mitler için bakınız: Durkheim, Emile. *Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri* Ataç yayınları 2005.

KAYNAKÇA

A, R. "Mit İhtiyacı. Çağdaş İnsan. Bir Tanıklık." *Mitolojiler Sözlüğü*. Ankara: Dost Kitabevi. 2000.786-790.

B, G. "Psyche" *Mitolojiler Sözlüğü*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları. 2000. 932-934.

Bock, Philip K. *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri*. Çev. Serpil Altuntek. Ankara: İmge Yayınevi. 2001.

Deverux, George. *Mojave Ethnopsychiatry and Suicide*. Bulletin No. 175. Bureau of American Ethnology. Washington D.C. 1961.

Durkheim, Emile. *Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri*. Ataç yayınları:2005

Eliade, Mircea. *Şamanizm*. Çev.İsmet Birkan Ankara: İmge Kitabevi. 1999.

—. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. C.1. İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2003.

—. *Mitlerin Özellikleri*. Çev. Sema Rifat. İstanbul: Om Yayınları. 2001.

—. *Rites and Symbols of Initiation: The Mysteries of Birth and Rebirth*. Çev. Willard R. Trask. Dallas: Spring Publications, 1994.

Eröz, Mehmet. *Türkiye'de Alevilik Bektaşilik*. İstanbul:1977

Floramio, Giovanni. *Gnostisizm Tarihi*. Çev. Selma-Bilal Baş. İstanbul: Litera Yayınları. 2005.

Jung, Carl Gustav. *Analitik Psikoloji*, Payel Yay. İstanbul. 1997.

—. *Dört Arketip*. İstanbul: Metis Yay. İstanbul. 2003.

Lings, Martin. *Simge ve Kökenörnek*. Çev. Süleyman Sahra. Ankara: Hece Yayınları. 2003.

Schimmel, Annemarie. *İslâm'ın Mistik Boyutları*. İstanbul: Kabalcı. 2001.

Sunar, Cavit. *Melâmilik ve Bektaşilik*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: Ankara. 1975.

Wilcox, Lynn. *Sufizm ve Psikoloji*. Çev. Orhan Düz. İstanbul: İnsan Yayınları. 2003.